

MARCIN WÓJCIK

PRZEMIANY SPOŁECZNO-PRZESTRZENNE OSIEDLI WIEJSKICH

Studium przypadku
Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

MARCIN WÓJCIK

**PRZEMIANY SPOŁECZNO-PRZESTRZENNE
OSIEDLI WIEJSKICH**

WYDAWNICTWA
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

MARCIN WÓJCIK

**PRZEMIANY SPOŁECZNO-PRZESTRZENNE
OSIEDLI WIEJSKICH**

**Studium przypadku
Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego**

**WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO**

ŁÓDŹ 2013

Marcin Wójcik – Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych
Katedra Geografii Regionalnej i Społecznej
90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31

RECENZENT

Wioletta Kamińska

EDYCJA TEKSTU, SKŁAD, ŁAMANIE I PROJEKT OKŁADKI
Karolina Dmochowska-Dudek

Na okładce wykorzystano fotografie autorstwa M. Kossowskiego

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ
przez Katedrę Geografii Regionalnej i Społecznej

Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2010-2013 jako projekt badawczy
Przemiany społeczno-przestrzenne wsi w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym
nr NN 306140238

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2013

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.06484.14.0.M

ISBN (wersja drukowana) 978-83-7969-047-3
ISBN (ebook) 978-83-7969-272-9

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

Spis treści

1. WSTĘP	7
1.1. Problem badawczy.....	7
1.2. Przedmiot i cele pracy.....	11
2. WYBRANE DYLEMATY TERMINOLOGICZNE W GEOGRAFII WSI	15
2.1. Wieś i obszar wiejski – problemy terminologiczne	15
2.2. Polityka spójności terytorialnej kraju a kształtowanie przestrzeni wiejskiej.....	21
2.3. Urbanizacja a gentryfikacja wsi.....	30
3. OSADNICTWO WIEJSKIE W TRADYCYJNYCH I WSPÓŁCZESNYCH NURTACH BADAWCZYCH GEOGRAFII	37
3.1. Osadnictwo wiejskie jako przedmiot badań geografii	37
3.2. Osadnictwo wiejskie w tradycyjnych podejściach badawczych.....	43
3.3. Osadnictwo wiejskie we współczesnych podejściach badawczych.....	46
3.4. Koncepcja ekologii społecznej wsi – geneza i współczesny kontekst rozwoju społeczno-gospodarczego	48
4. TRADYCJE GEOGRAFICZNYCH BADAŃ WSI ORAZ OGÓLNE TENDENCJE PRZEKSZTAŁCENŃ STRUKTURY SPOŁECZNO- GOSPODARCZEJ W STREFIE PODMIEJSKIEJ ŁÓDZI	57
4.1. Badania osadnictwa wiejskiego w strefie podmiejskiej Łodzi	57
4.2. Potencjał demograficzny i polityka mieszkaniowa na obszarach wiejskich Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego	64
4.3. Funkcje społeczno-gospodarcze wsi jako wyraz rozwoju lokalnych rynków pracy	66
5. PRZEMIANY W PRZESTRZENI REZYDENCJALNEJ WSI PODMIEJSKIEJ	77
5.1. Dobór wsi do badań szczegółowych.....	77
5.2. Zróżnicowanie zagospodarowania działek siedliskowych – próba typologii.....	81
5.3. Charakterystyka krajobrazowo-fizjonomiczna głównych typów zagospodarowania działek siedliskowych.....	95
5.4. Nowe budownictwo w strukturze przestrzennej wsi	111

6. PRZEMIANY W PRZESTRZENI SPOŁECZNEJ WSI PODMIEJSKIEJ.....	123
6.1. Dobór i cechy społeczno-zawodowe respondentów	123
6.2. Specyfika współczesnej wsi w opinii mieszkańców	126
6.3. Motywy wyboru wsi jako miejsca zamieszkania.....	131
6.4. Identyfikacja terytorialna, waloryzacja środowiska wsi	133
7. WNIOSKI KOŃCOWE.....	141
LITERATURA	145
SPIS TABEL.....	159
SPIS RYCIN.....	159
SPIS FOTOGRAFII	161
ZAŁĄCZNIK	164

1. WSTĘP

1.1. Problem badawczy

Geograficzna identyfikacja i interpretacja przemian wsi w Polsce nie może obecnie pomijać wielu aspektów życia społecznego. W badaniach obszarów wiejskich największy nacisk kładzie się na płaszczyznę demograficzną, funkcjonalną, infrastrukturalną, zwłaszcza w zakresie zróżnicowań makroprzestrzennych. Aspekty społeczne i kulturowe w badaniach geograficznych redukowane są zazwyczaj do analizy struktury przestrzennej cech społeczno-zawodowych ludności (w układzie wojewódzkim, powiatowym lub gminnym), np. poziomu wykształcenia, bezrobocia, źródeł utrzymania itp., a także intensywności występowania (rozmieszczenia) określonych instytucji, np. kulturalnych, organizacji pozarządowych. Interesującym i słabo rozpoznanym przez geografów problemem badawczym są przemiany zbiorowości terytorialnych, zwłaszcza w ujęciu mikrostrukturalnym. Wieś polska wchodzi w wielu obszarach (regionach) w postprodukcyjny etap rozwoju i w coraz większym zakresie staje się przestrzenią konsumpcji, zwłaszcza dla mieszkańców metropolii. Celowym wydaje się zatem rozwijanie takich tematów badawczych, które od wielu lat z powodzeniem podejmuje społeczna geografia miast¹, tj. zachowania przestrzenne, konflikty społeczne, polityka rozwoju, relacje człowieka z otoczeniem (np. wyobrażenie środowiska), itp.

Transformacja społeczno-gospodarcza w Polsce w latach 1990. wywołała również falę zmian na polskiej wsi. Niezwykłość tych procesów polegała nie tylko na przemianach struktury gospodarczej (funkcjonalnej) wsi, ale również na zmianie społecznej. Społeczne przemiany wsi przejawiają się m.in. w różnicowaniu struktury zawodowej, dochodowej ludności, a także ludzkich potrzeb i stylów życia. Przemiany społeczno-kulturowe mają swoje konsekwencje przestrzenne. Coraz większe zróżnicowanie społeczne i gospodarcze wsi odzwierciedla się w największym stopniu w komplikacji fizjonomii (estetyki) osiedli, a w przypadku niektórych wsi (zwłaszcza podmiejskich) dochodzi do szybkiego rozwoju układu przestrzennego.

¹ Szeroko na ten temat pisze W. Maik (2012).

Podjęty temat, tj. przemiany społeczno-przestrzenne wsi, ma charakter wielowątkowy. Wbrew pozorom polska wieś jest bogatym środowiskiem społecznym, a jej cechą była i jest heterogeniczność kulturowa (por. Bukraba-Rylska 2008). Obecna wiejska „gentryfikacja” (uszlachetnianie, wzbogacanie wsi) jest procesem równie złożonym jak przemiany społeczno-przestrzenne w miastach. Spotkanie napływowych i zasiedziały grup społecznych ma nie tylko wymiar sąsiedztwa przestrzennego (utrwalonych i nowych części siedlisk), ale jest również zderzeniem kulturowym. W małych środowiskach społecznych, jakimi są wsie, zróżnicowanie społeczne jest szczególnie widoczne, a bliskość przestrzenna umożliwia wzajemną uważną obserwację oraz podjęcie wielu bezpośrednich interakcji społecznych.

Przestrzenia, w której szczególnie zachodzą takie zmiany są strefy bezpośredniego oddziaływania wielkich miast. Niezależnie od ich naukowego określenia (strefa podmiejska, obszary wiejskie aglomeracji, osiedla metropolitalne) charakterystyczną cechą jest duża dynamika procesów zmian społeczno-przestrzennych. Znajdujemy się w procesie przemian osadniczych, którego obserwacja na tym etapie rozwoju powinna odpowiedzieć na pytania odnoszące się do jego obecnych kierunków oraz projekcji ich dalszego przebiegu.

Istotą podejmowanego w tej pracy problemu jest identyfikacja zmian w układach społeczno-przestrzennych wsi. Interesującym wydają się zatem wyjaśnienie pogłębiającej się złożoności społecznej wsi w kontekście jej przestrzennej przemiany. W pracy tej skoncentrowano się przede wszystkim na lokalnym wymiarze zjawisk. Podjęto w ten sposób próbę przesunięcia perspektywy badawczej, tzn. obserwacja i interpretacja procesów przemian społeczno-przestrzennych wsi podmiejskich odbywa się nie z punktu widzenia miasta generującego ruch migracyjny lecz z perspektywy środowiska wsi. Oznacza to, że w mniejszym stopniu wykorzystano założenia teorii urbanizacji (rozwoju regionu miejskiego), natomiast w większym zakresie teorii podkreślające endogeniczne czynniki zmiany (społeczności/zbiorowości lokalnej, środowiska życia, małej struktury społecznej itp.). Badania zmian społeczno-przestrzennych wsi w takim ujęciu wymagają „zakorzenienia” interpretacji w podejściu ekologii grup społecznych (ekologii człowieka). W ujęciu tym badacze koncentrują się na identyfikacji relacji człowiek (społeczeństwo) – terytorium i w myśl klasycznych założeń celem jest określenie przystosowania ludzi do środowiska (otoczenia) przyrodniczego i społecznego oraz procesów zajmowania miejsc, konkurencji o przestrzeń, oraz stopnia separacji społeczno-przestrzennej grup ludzkich².

² Podejście ekologiczne w badaniach społecznych, jego istota i cele były i są często podejmowaną perspektywą w ujęciu teoretycznym i w pracach empirycznych

Istotą tak ujętego problemu jest określenie warunków, procesów i konsekwencji, które charakteryzują przemiany społeczne wsi i powiązane z nimi przemiany krajobrazu kulturowego w strefie ekspansji nowego osadnictwa rezydencjalnego (osiedla metropolitalne).

Najbardziej interesującym zagadnieniem jest współistnienie na tym samym obszarze grup ludzkich o odmiennym statusie społeczno-zawodowym, majątkowym oraz o różnych stylach życia i wyznawanych wartościach. Celowym wydaje się zatem poszukiwanie do badań takich środowisk wiejskich (habitatów), w których w ciągu ostatnich 20 lat zasiedziali mieszkańcy „przeszli” od zajęć rolniczych do innych działalności, a na obszar osiedla nastąpiła ‘inwazja’ nowych osadników. Zderzenie różnych stylów życia przy gwałtownie zmieniającym się stosunku społeczności lokalnej do ziemi i innych typowych dla życia wiejskiego wartości może stanowić ekscytujący problem badawczy geografii człowieka, w tym społecznej geografii wsi.

Niniejsza praca została wykonana przy finansowym wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (od 2012 r. w obrębie Narodowego Centrum Nauki) w ramach realizacji projektu naukowego pt. „Przemiany społeczno-przestrzenne wsi w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym”, realizowanego z lat 2010-2013 (NN 306140238).

Założenia i wyniki badań były w ciągu tego okresu referowane na kilkunastu konferencjach naukowych w kraju i za granicą, zarówno geograficznych, jak i socjologicznych, ekonomicznych oraz interdyscyplinarnych. Z uwagi, że w czasie realizacji projektu, autor podjął również wysiłek przygotowania i wydania pracy habilitacyjnej, wątki badań empirycznych nad zróżnicowaniem społeczno-przestrzennym osadnictwa wiejskiego oraz aspekty teoretyczno-metodologiczne badań wsi wzajemnie się przenikały. Zdecydowało to ostatecznie, że efekt projektu (wyniki badań) są osadzone w problematyce zmienności pola teoretyczno-metodologicznego badań wsi w geografii społeczno-ekonomicznej, co było również jednym z celów samego projektu.

Powstałe w ostatnich latach prace, głównie artykuły naukowe, w których przedstawiono wyniki badań oraz inne, zawierające rodzące się na ich podstawie (oraz w wyniku gromadzonej w tym czasie literatury) refleksje zostały tu na nowo rozpatrzone, przemyślane i uporządkowane. Opublikowane już wyniki badań zostały poszerzone o nowe elementy, które nie były

(por. np. Pióro 1982 (red.), Starosta 1995, Węclawowicz 2007, Jałowiecki, Szczepański 2009, Maik 2012).

jeszcze opracowane, co ostatecznie pozwoliło na wyciągnięcie wniosków końcowych oraz weryfikację założeń projektu. Lista prac, których fragmenty wykorzystano, rozszerzono i przeformułowano obejmuje następujące pozycje:

1) Wójcik M., 2010, *Wieś metropolitalna – podstawowe pojęcia i koncepcje badawcze*, [w:] Liszewski S. (red.), *Obszary metropolitalne we współczesnym środowisku geograficznym*, tom 1, 58. Zjazd Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Wydawnictwo Triada, Łódź, s. 229-238;

2) Wójcik M., 2011, *Koncepcje badań wsi w polskiej geografii osadnictwa*, [w:] Marciniak K., Sikora K., Sokołowski D., (red.), *Koncepcje i problemy badawcze geografii*, Wydawnictwo Uczelniane WSG, Bydgoszcz, s. 133-145;

3) Wójcik M., 2011, *Zmiany funkcji gospodarczych w strefie podmiejskiej Łodzi na początku XXI wieku*, [w:] Jakóbczyk-Gryszkiewicz J. (red.), *Regiony miejskie w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 115-132.

4) Wójcik M., 2012, *Společne konsekwencje planowania terenów mieszkaniowych we wsiach podmiejskich. Przykład aglomeracji łódzkiej*, [w:] Kurowska K., Gwiaździńska-Goraj M. (red.), *Planowanie rozwoju przestrzeni wiejskiej*, Studia Obszarów Wiejskich, 29, Komisja Obszarów Wiejskich PTG, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, s. 79-91.

5) Wójcik M., 2012, *Funkcje gospodarcze jako wyraz rozwoju lokalnych rynków pracy, Próba metodyczna na przykładzie obszarów wiejskich województwa łódzkiego*, [w:] Kamińska W., Heffner K. (red.), *Wiejskie rynki pracy – zasoby, aktywizacja, nowe struktury*, Studia KPZK PAN, 145, s. 256-277.

6) Wójcik M., 2012, *Neoliberalny urbanizm a przemiany społeczno-przestrzenne wsi w otoczeniu dużych miast. Wybrane zagadnienia badawcze*, [w:] Szmytkowska M., Sagan I. (red.), *Miasto w dobie neoliberalnego urbanizmu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 50-60.

7) Wójcik M., 2013, *Territorial identity of countryside residents in the suburban areas of Łódź, Poland*, *Quaestiones Geographicae*, 32, 2, s. 69-79.

8) Wójcik M., 2013, *Obszary versus miejsca, czyli o przestrzennych formach interpretacji przemian polskiej wsi*, Studia Obszarów Wiejskich, 34, Komisja Obszarów Wiejskich PTG, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN (w druku).

9) Wójcik M., 2013, *Gentryfikacja wsi – „jak daleko od miasta?”*, *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*, Uniwersytet Łódzki (w druku).

10) Wójcik M., 2014, *Polityka spójności i jej lokalny wymiar. Studium przypadku wsi w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym*, Studia KPZK PAN (w druku).

1.2. Przedmiot i cele pracy

Przedmiotem zainteresowania w opracowaniu są przemiany społeczno-przestrzenne wsi w strefie bezpośredniego oddziaływania dużego miasta. Studium zmian opracowano na przykładzie wsi położonych w obrębie Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego.

Przedmiot badań umocowany jest w koncepcji przestrzeni społecznej, której pojęcie, jak pisali W. Maik i J. Stachowski (1995, s. 9) odnosi się do określonych zbiorowości terytorialnych (grup społecznych). Przestrzeń społeczna konkretyzuje się w postaci terytorium, co w istocie związane jest z funkcją jego użytkowania i kształtowania przez ludzi, a także w formie związków opartych na integracji i identyfikacji społeczeństwa z określonymi miejscami³.

W geografii społecznej istotą rozważań jest próba określenia wzajemnych relacji łączących to, co obiektywne, bo wywodzące się ze sposobów, w jaki człowiek dostosował przestrzeń do swych potrzeb (formy zagospodarowania jako efekty działań, w tym osadnictwo) oraz tego, co subiektywne, czyli określone w procesie waloryzacji przestrzeni i nadawania jej znaczeń.

Celem pracy jest z jednej strony ukazanie problematyki badań przekształceń przestrzeni wiejskiej na tle wielowątkowej dyskusji toczonej w środowisku naukowym nad pojęciem wsi i istotą przemian w tym specyficznym podsystemie osadnictwa, z drugiej zaś próba identyfikacji kierunkowych przekształceń społeczno-przestrzennych w specyficznym obszarze, jakim są strefy podmiejskie wielkich polskich miast (na przykładzie Obszaru Metropolitalnego Łodzi).

Intensywność przemian podmiejskich obserwowana od początku lat 1990., mająca podłoże przede wszystkim w przemianach gospodarczych samych miast i połączonych z nimi procesów kształtowania się grup społecznych o odpowiednio wysokim statusie materialnym, doprowadziła w efekcie do powstania niespotykanych do tej pory w Polsce w takim zakresie transformacji krajobrazu kulturowego wsi. Zróżnicowanie tego krajobrazu można interpretować jako efekt, i jednocześnie przejaw, narastających dysproporcji społecznych.

W pierwszej części pracy skoncentrowano się na problematyce teoretyczno-metodologicznej. Zasadniczym celem jest tu próba zarysowania różnych tradycji zastosowania terminów „wieś” i „obszar wiejski” oraz ich konotacji społeczno-kulturowych, zarówno w badaniach geograficznych, jak i dziedzin pokrewnych. Dyskusja nad kluczowymi dla pracy pojęciami wynika z przekonania, że naturalnym terminem, bo umocowanym w sferze

³ W. Maik i J. Stachowski (1995) uważają, że przestrzeń społeczna jest jednym z kilku preteoretycznych modeli pojęciowych geografii społecznej.

doświadczeń społecznych, jest „wieś”, co zasadniczo wpływa również na kształt współczesnych badań osadniczych, zwłaszcza w aspekcie kulturowym. Celem uczyniono również przedstawienie wizji i kierunków przekształceń wsi w aktualnej Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (2012). Istotnym argumentem dla próby krytycznej oceny rozumienia wizji rozwoju przestrzeni, zwłaszcza terminu „spójności przestrzennej”, jest daleko posunięty dualizm w podziale terenów wiejskich w skutek oceny oddziaływania urbanizacji. Próba podjętej tu dyskusji pozwala w konsekwencji lepiej osadzić zarówno koncepcję badań wsi, jak i odnieść się do czynników strukturalnych rozwoju, tkwiących przede wszystkim w obszarze polityczno-decyzyjnym najwyższych szczebli władzy. Na tym tle podjęto się również próby zarysowania podstawowych różnic i podobieństw pomiędzy pojęciem urbanizacji i gentryfikacji. Zasadniczym dążeniem autora jest interpretacji pojęcia „gentryfikacja” w kontekście współczesnych przemian polskiej wsi, ich różnych wymiarów i kierunków rozwoju (por. ryc. 1).

Istotnym elementem rozważań jest zarysowanie tła teoretyczno-metodologicznego dla badań nad przemianami osadniczymi, w tym społeczno-przestrzennymi, w strefach podmiejskich dużych miast. W syntetyczny sposób przedstawiono problem rozwoju tradycyjnych kierunków badań wsi w geografii osadnictwa, zwłaszcza morfologicznego i funkcjonalnego oraz źródła nowych, społecznych oraz kulturowych ujęć. Intencją autora było przedstawienie ideowych korzeni, kontekstów oraz współczesnej formy badań społeczno-ekologicznych oraz dokonano próby określenia specyfiki takich studiów w geografii. Zwrócenie szczególnej uwagi na nurt ekologiczny w badaniach społecznych miało za zadanie stworzyć koncepcyjną podbudowę dla badań empirycznych. Z celem tym wiązało się również wskazanie dotychczasowych głównych wątków badawczych w badaniach geograficzno-osadniczych strefy podmiejskiej Łodzi, co stanowi jednocześnie próbę określenia problemów, które nie znalazły jeszcze większego zainteresowania wśród badaczy, zwłaszcza w zakresie studiów mikro-skalowych. Podjęto tu również próbę zarysowania podstawowych tendencji przemian wsi podmiejskiej w oparciu o przeprowadzone już badania innych autorów, głównie w aspekcie studiów nad przemianami struktury demograficznej, mieszkaniowej i ekonomicznej oraz przedstawiono strukturę funkcjonalną obszarów wiejskich, którą zinterpretowano jako wyraz stanu (rozwoju) lokalnych rynków pracy (por. ryc. 1).

Celem badań empirycznych było określenie stopnia zróżnicowania zagospodarowania przestrzennego (ze szczególnym uwzględnieniem aspektu krajobrazowo-fizjonomicznego) oraz społecznego wybranych osiedli wiej-

skich (por. ryc. 1)⁴. Szczególne znaczenie przywiązano do określenia kierunku przekształceń bazy materialnej (technicznej) osadnictwa oraz społeczności lokalnej w ich obopólnym związku (wymiar społeczno-przestrzenny). Celem w tym zakresie było określenie:

- form zagospodarowania przestrzennego działek siedliskowych oraz próba ich typologii w oparciu o cechy rozplanowania, fizjonomii oraz użytkowania obiektów;

- form zróżnicowania krajobrazowo-fizjonomicznego siedliska (według głównych wyróżnionych typów zagospodarowania przestrzennego) uwzględniających cechy decydujące o specyfice miejsc zamieszkania (habitatów) i ich zewnętrznym odbiorze (np. estetyka);

- podstawowych prawidłowości dotyczących przekształceń struktury przestrzennej siedlisk oraz sposobów włączenia nowego budownictwa mieszkaniowego w istniejące wcześniej układy osadnicze;

- cech społeczno-zawodowych mieszkańców zamieszkujących w głównych wyróżnionych formach zagospodarowania przestrzennego siedlisk;

- specyfiki współczesnej wsi w opinii nowych i zasiedziałych mieszkańców;

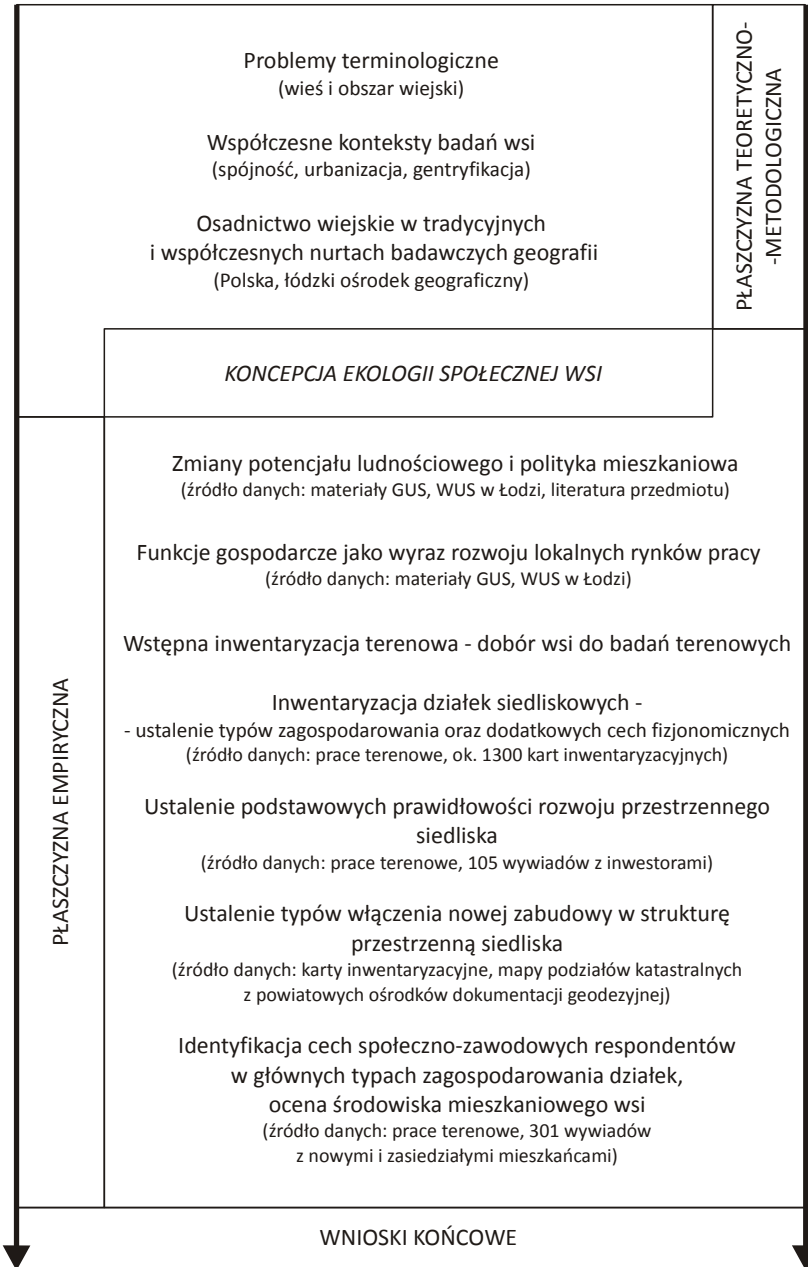
- motywów wyboru wsi jako miejsca zamieszkania przez nowych mieszkańców;

- identyfikacji terytorialnej i walorów środowiska wsi przez nowych i zasiedziałych mieszkańców.

Celem badań jest zatem określenie stosunku ludzi do ich środowiska życia, wynikającego ze sposobów „zamieszkiwania”, czyli oswojania otoczenia jako aktu doświadczania na pograniczu świata ludzi i świata przyrody. Sfera „zamieszkiwania” łączy wszystkie sposoby życia wiejskiego, ale jednocześnie uzewnętrznia potrzeby decydujące o danych sposobie „bycia we wsi”, które materializują się w postaci określonych form krajobrazów kulturowych (regionalnych i lokalnych)⁵.

⁴ Szczegółowy opis postępowania badawczego, materiałów źródłowych i metodyki znajduje w poszczególnych rozdziałach pracy, prezentujących wyniki badań empirycznych.

⁵ Właściwości związane z przekształcaniem i dostosowaniem do własnych potrzeb i wyobrażeń fragmentu ziemi przypisane są do dwóch ważnych i nierozdzielalnych, jak twierdzi M. Heidegger (1977) czynności – „budowania” oraz „mieszkania”. W środowisku wsi budowanie było od zawsze procesem „wydzierania” pewnego obszaru spod władania przyrody i przekształcania go we władanie człowieka – miejsce jego życia (por. Wójcik 2012a).

Ryc. 1. Schemat postępowania badawczego

Źródło: opracowanie własne

2. WYBRANE DYLEMATY TERMINOLOGICZNE W GEOGRAFII WSI

2.1. Wieś i obszar wiejski – problemy terminologiczne

Wieś, podobnie jak każdy efekt pracy człowieka, warta jest pogłębionej refleksji, jako pochodna (artefakt) określonej kultury. Krajobraz kulturowy należy traktować jak książkę, bo w formach jakie mu nadano zapisane są ludzkie intencje, potrzeby, a przede wszystkim odzwierciedla on nagromadzone w czasie idee.

To jak coś nazwiemy ma konsekwencje dla sposobu interpretacji określonych zjawisk. Każde słowo, zwłaszcza odnoszące się do rzeczy (obiektów), budzi określone skojarzenia, a języki są swoistymi kodami kulturowymi, które tworzą systemy symboliczne, dostępne najpełniej dla członków danych wspólnot. Jak pisze P. Sztompka (2003, s. 289) myślenie ma charakter symboliczny i operuje wspólnymi dla danej zbiorowości oznaczeniami zjawisk, zdarzeń i doświadczeń. Doświadczenie przestrzeni jest jednym z wielu elementów, które pozwalają ludziom poznać i tworzyć rzeczywistość (Tuan 1987). Heterogeniczny charakter przestrzeni, jako pochodny zróżnicowania środowiska przyrodniczego i kulturowego, tworzy w konsekwencji rozmaite doświadczenia, a sama przestrzeń napenia się w ten sposób przedmiotami i miejscami, tworząc system kulturowo znaczący dla jednostek i grup ludzkich. Tłumaczenia odpowiednich słów na inne języki to tylko pewne przybliżenie znaczeń, zwłaszcza jeśli przekład dotyczy terminów nasyconych kontekstami, wyobrażeniami, a także wyzwalających silne stany emocjonalne. Z geograficznego punktu widzenia do takich pojęć należą np. ziemia, kraj, krajobraz, państwo, terytorium, a także konkretne regiony oraz niezliczone miejsca i obiekty (góry, morza, rzeki, itd.) o nazwach własnych, czyli oswojonych kulturowo w toku dziejów przez grupy ludzkie. Istotną kwestią w tym kontekście jest również zmiana znaczenia odpowiedniego słowa w czasie. Problem ten dotyczy głównie wpływu przekształceń społeczno-gospodarczych (cywilizacyjnych) na formę oraz treść określonych obiektów, zjawisk, itd. Do takich terminów z pewnością należy również „wieś”, której zakres pojęciowy przez wieki ewoluował.